

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Institutionem et Educationem Pertinentia II (2010)

Anna Włoch

Historia wychowania w publikacjach pracowników naukowych krakowskiej Akademii Pedagogicznej w latach 1996–2000

W Akademii Pedagogicznej im. KEN w Krakowie problematyka szeroko pojętej historii wychowania zawsze znajdowała zainteresowanie wśród badaczy, nie tylko historyków oświaty i wychowania, ale również historyków, polonistów, bibliotekoznawców, pedagogów, filozofów oraz socjologów. Oczywiście zdecydowana większość opracowań historycznooświatowych wyszła spod pióra historyków wychowania, jednak na uwagę zasługuje fakt, iż bardzo dużo artykułów i rozpraw wydali nie zawodowi historycy, lecz bibliotekoznawcy oraz pedagodzy. W latach 1996–2000 w Akademii Pedagogicznej w zakresie historii wychowania publikowało aż 44 pracowników naukowych¹. Należy zaznaczyć, iż większość tego typu publikacji powstała w Katedrze Historii Oświaty i Wychowania, będącej jednostką Wydziału Pedagogicznego, w której to w owym czasie pracowało dwóch profesorów tytularnych, profesor AP oraz czterech pracowników naukowych z tytułem doktora.

Historia wychowania w Akademii Pedagogicznej w latach 1996–2000 była zagadnieniem podejmowanym przez historyków wychowania, którzy stanowią najliczniejszą grupę badaczy zajmujących się tymi problemami. Na drugim miejscu pod względem liczby opracowań z historii wychowania znaleźli się historycy, a na trzecim, co ciekawe, bibliotekoznawcy (tab. 1). Porównując dorobek naukowy pracowników Wyższej Szkoły Pedagogicznej, a później Akademii Pedagogicznej, z lat 1946–1996², zauważamy, że badaniami historycznooświatowymi nadal zajmują się pedagodzy, którzy wówczas znajdowali się na drugim miejscu, ale stanowią nieco mniej liczną grupę. Bibliotekoznawcy opublikowali więcej opracowań z problematyki historii wychowania aniżeli pedagodzy, ale również więcej niż historycy literatury polskiej oraz psychologdy. Interesujące, że w latach 1996–2000 psychologdy przestali publikować opracowania związane z historią wychowania, a jeszcze w latach 1946–1996 pod względem liczby tego typu publikacji zajmowali czwarte miejsce w zestawieniu. Od lat 90. zauważa się spadek zainteresowania

¹ Za podstawę do analizy posłużyła publikacja *Bibliografia publikacji pracowników Akademii Pedagogicznej im. KEN w Krakowie 1996–2000*, pod red. I. Burkot, Kraków 2003.

² J. Krukowski, *Badania historyczno-oświatowe w Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (1946–1996)*, [w:] *Historia wychowania w XX wieku. Dorobek i perspektywy*, pod red. T. Gomuły, J. Krasuskiego, S. Majewskiego, Kielce 1998.

problematyką badań z pogranicza pedagogiki i psychologii oraz historii wychowania. Dość dobry wynik pedagogów nie świadczy jednak o ukształtowaniu się w Instytucie Nauk o Wychowaniu, Katedrze Pedagogiki Przedszkolnej i Wczesnoszkolnej czy Katedrze Pedagogiki Specjalnej odrębnego zespołu badawczego o takim charakterze, problematykę tę podejmują raczej pojedynczy autorzy. Podobnie sytuacja wygląda wśród pracowników naukowych z Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej. W obrębie tej jednostki, która przecież nie ma w nazwie historii wychowania, aż 9 pracowników publikowało teksty z pogranicza własnej dyscypliny naukowej i historii wychowania.

Tab. 1. Publikacje pracowników naukowych Akademii Pedagogicznej z zakresu historii wychowania

Specjalizacja	Liczba autorów publikujących z zakresu historii wychowania
Bibliotekoznawstwo	9
Filologia polska	4
Filozofia	2
Historia	11
Historia wychowania	7
Dydaktyka historii	1
Pedagogika	8
Sociologia wychowania	1
Edukacja obronna	1

Źródło: Opracowanie własne

Wśród filologów polskich czterech autorów ma na swoim koncie publikacje z historii wychowania, są to nie tylko historycy literatury, ale również literaturoznawcy oraz dydaktycy literatury języka polskiego (Leszek Bednarczuk, Tadeusz Budrewicz, Zofia Budrewicz, Edward Chudziński). Tematyka opracowań polonistów to dzieje Uniwersytetu Polskiego w Wilnie³, szkolnictwo wyższe w czasach II Rzeczypospolitej⁴, sylwetki pedagogów⁵, a także działalność szkół rolniczych w latach 1918–1932⁶.

Autorzy pozostałych publikacji historycznooświatowych to filozofowie, dydaktyk historii, historyk specjalizujący się w edukacji obronnej oraz socjolog. Filozofowie, którzy podjęli problematykę historii wychowania w swoich publikacjach, zawodowo zajmują się historią filozofii oraz dydaktyką filozofii, a prace ich dotyczą prezentacji sylwetek Hugona Kołłątaja oraz Andrzeja Trzczińskiego (Wit Witold Jaworski) oraz analizy koncepcji Nowego Wychowania (Jan Szmyd)⁷. Podobnie jak

³ L. Bednarczuk, *Uniwersytet Polski w Wilnie w czasach profesora Pigionia i dziś*, [w:] *Non omnis moriar. Studia o Stanisławie Pigioniu*, pod red. Cz. Kłaka, Rzeszów 1997, s. 65–79.

⁴ E. Chudziński, *Powszechne Uniwersytety Regionalne w II Rzeczypospolitej*, „Małopolska” 1999, T. 1, s. 73–94.

⁵ T. Budrewicz, *Pedagog – Paweł Chrzanowski – ur. w 1783 r. w Koźminie*, [w:] *Biografie suwalskie*, cz. 3, pod red. M. Pawłowskiej, Suwałki 1996, s. 24–26.

⁶ Z. Budrewicz, *Treści humanistyczne w ludowych szkołach rolniczych z lat 1918–1932*, [w:] *Kultura i oświata wsi*, pod red. A. Meissnera, Rzeszów 1996, s. 221–228.

⁷ J. Szmyd, *Tradycja „Nowego Wychowania” a postmodernistyczna myśl pedagogiczna, uwagi i refleksje*, [w:] *Pedagogika Nowego Wychowania w Polsce u schyłku XIX i w pierwszej połowie XX wieku*, pod red. A. Meissnera, Cz. Majoroka, Rzeszów 2000, s. 15–25.

w latach ubiegłych problematykę wychowania w kontekście historycznym w dalszym ciągu podejmuje Ewa Stawowy, zajmująca się socjologią wychowania⁸. Nadal zauważalna jest niewielka liczba publikacji historycznooświatowych wydanych przez dydaktyków przedmiotowych. W latach 1996–2000 w tym zakresie tylko jeden pracownik naukowy zajmujący się wyłącznie dydaktyką historii opublikował recenzję *Dydaktyki historii* pod redakcją Jerzego Maternickiego, Czesława Majorka i Adama Suchońskiego (Janina Mazur)⁹.

Ostatnią specjalizacją naukową, w ramach której pracownicy naukowci publikowali z zakresu historii wychowania, jest edukacja obronna. Na uwagę zasługują publikacje Janusza Wojtyczy, wówczas pracownika Instytutu Nauk o Wychowaniu, od 1 września 2000 r. samodzielnej Katedry Edukacji Obronnej (obecnie Katedry Bezpieczeństwa i Edukacji Obronnej). Ze względu na specyfikę publikacji naukowych, w których autor łączy problematykę historyczną z edukacją obronną, uwzględniono odrębną kategorię w charakterystyce pracowników naukowych. J. Wojtycza, z wykształcenia pedagog, doktorat uzyskał z nauk historycznych, specjalizuje się w tematyce rozwoju skautingu i harcerstwa na ziemiach polskich. W latach 1996–2000 wydał aż 16 publikacji, z czego 12 dotyczy historii skautingu i harcerstwa w Polsce, w tym 5 rozwoju skautingu polskiego w okresie galicyjskim. Szczególnie warta uwagi jest publikacja o roli ruchu skautingowego w opiniach władz szkolnych i nauczycieli w czasach Galicji¹⁰. Autor ma również na swoim koncie opracowania dotyczące *stricte* edukacji obronnej młodzieży w kontekście historycznym w czasach międzywojennych¹¹, a także analizę problematyki harcerskiej w pracach magisterskich napisanych w Wyższej Szkole Pedagogicznej im. KEN w Krakowie w latach 1958–1993.

Przeważającą część publikacji pracowników naukowych Akademii Pedagogicznej, które zaliczono do związanych z problematyką historii wychowania, to tytuły z pogranicza dyscypliny naukowej uprawianej przez konkretnego badacza a szeroko pojętej historii oświaty i wychowania. Wyjątek stanowią tutaj artykuły, rozprawy i monografie zawodowych historyków, zwłaszcza tych, których główną specjalnością jest historia wychowania.

⁸ E. Stawowy, *Pozycja dziecka w rodzinie polskiej – przemiany obyczaju*, [w:] *Pedagogiczne aspekty Paktów Praw Człowieka i Konwencji Praw Dziecka: założenia i rzeczywistość*, red. M. Jakowicka, K. Stech, Zielona Góra 2000, s. 185–196.

⁹ J. Mazur, *Recenzja. Dydaktyka historii*, pod red. J. Maternickiego, Cz. Majorka, A. Suchońskiego, Warszawa 1993, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace Historyczne” 1998, z. 193, s. 165–170.

¹⁰ J. Wojtycza, *Władze szkolne i nauczycielstwo Galicji o skautingu w początkach jego istnienia*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace z Edukacji Obronnej” 1999, z. 200, s. 63–74.

¹¹ J. Wojtycza, *Organizacja przysposobienia wojskowego młodzieży w latach 1919–1939*, [w:] *Edukacja obronna młodzieży na przełomie wieków*, pod red. R. Stępnia, R.W. Wrońskiego, Kraków 1999, s. 97–107; *Wychowanie obronne w programie organizacji młodzieżowych okresu międzywojennego na przykładzie Związku Harcerstwa Polskiego*, „Myśl Obronna Polski Południowej” 1998, nr 13, s. 36–44.

Publikacje historyków oświaty i wychowania oraz historyków

Biorąc pod uwagę specjalizację naukową, najwięcej publikacji z zakresu historii oświaty i wychowania mają w sumie pracownicy naukowcy, którzy ukończyli studia historyczne. Z tej grupy historyków wyodrębnić można pracowników Katedry Historii Oświaty i Wychowania zawodowo zajmujących się badaniami historyczno-oświatowymi. W latach 1996–2000 na dorobek naukowy Katedry Historii Oświaty i Wychowania złożyły się publikacje profesorów Czesława Majorka, Waclawa Marmona i Zygmunta Ruty oraz doktorów Jana Krukowskiego, Andrzeja Kliśa, Jana Rysia oraz Ryszarda Ślęczki (tab. 2).

Tab. 2. Publikacje historyków z zakresu historii wychowania w latach 1996–2000 (powyżej 5 publikacji)

Imię i nazwisko autora	Liczba publikacji*
Prof. dr hab. Czesław Majorek	34
Dr Jan Krukowski	23
Prof. dr hab. Zygmunt Ruta	21
Prof. AP dr hab. Waclaw Marmon	18
Dr Jan Ryś	9
Dr Andrzej Kliś	7
Dr Ryszard Ślęczka	6

Źródło: Opracowanie własne

* Liczba publikacji uwzględnia również opracowane przez autora hasła z zakresu oświaty w różnego rodzaju encyklopediach.

Cz. Majorek był jednym z najbardziej znanych i cenionych historyków wychowania, dydaktyków historii w Polsce i na świecie. Poza historią wychowania zajmował się również pedagogiką porównawczą i edukacją europejską. Swoje zainteresowania naukowe i badawcze koncentrował na źródłowym badaniu dziejów szkolnictwa, oświaty i myśli pedagogicznej od XVIII do XX w., szczególnie analizując tę problematykę w czasach galicyjskich. O szerokich zainteresowaniach badawczych najlepiej świadczą zredagowane w latach 1996–2000 książki, z których do najbardziej znanych zaliczamy *Myśl edukacyjną w Galicji 1772–1918*¹², *Pedagogikę Nowego Wychowania*¹³ oraz publikacje dotyczące reform edukacyjnych w narodowej i międzynarodowej perspektywie¹⁴. Wśród autorskich publikacji z historii wychowania Cz. Majorek ma najwięcej opracowań z zakresu edukacji w czasach galicyjskich, w których to koncentruje się wokół badań historiograficznych oraz problematyki herbartyzmu i Nowego Wychowania. Ponadto ma na swoim koncie opracowanie dotyczące rozwoju myśli pedagogicznej w zaborze pruskim¹⁵. Cz. Majorek szczególnie interesował się rolą Komisji Edukacji Narodowej, efektem czego jest wydany w 2000 r.

¹² *Myśl edukacyjna w Galicji 1772–1918: ciągłość i zmiana*, pod red. Cz. Majorka, A. Meissnera, Rzeszów 1996.

¹³ *Pedagogika Nowego Wychowania w Polsce...*, op. cit.

¹⁴ *Educational reform in national and international perspectives: past, present and future*, ed. Cz. Majorek, E.V. Johanningemeier, Cracow 2000.

¹⁵ Cz. Majorek, *Myśl pedagogiczna na ziemiach polskich pod zaborem pruskim*, [w:] *Nauki pedagogiczne w Polsce: tradycje, współczesność, przyszłość. Materiały z konferencji*, pod red. S. Michalskiego, R. Ossowskiego, Bydgoszcz 1994, s. 161–188.

nowatorski artykuł w pracy pod redakcją Barbary Jakubowskiej, dający wskazówki dla współczesnej edukacji¹⁶. Jest również autorem największej liczby publikacji w języku angielskim dotyczących historii wychowania i pedagogiki porównawczej.

Liczny dorobek naukowy nie tylko z historii wychowania prezentuje J. Krukowski, który poza źródłowym badaniem oświaty, szkolnictwa i myśli pedagogicznej w Polsce od XV do XX w. zajmował się historią kultury, a także współczesnymi przemianami w szkolnictwie europejskim, efektem czego są również publikacje w języku angielskim. W latach 1996–2000 do najbardziej interesujących prac autora zaliczyć można opracowania na temat szkolnictwa parafialnego w XVII w.¹⁷, artykuły o Uniwersytecie Krakowskim w pierwszej połowie XVII w. oraz przemianach w szkolnictwie na podstawie badań historycznych i porównawczych. J. Krukowski jako jedyny historyk wychowania zajmował się również historią kształcenia specjalnego, czego efektem jest kilka publikacji¹⁸. Z problematyki edukacji XX w. warte uwagi są publikacje wydane razem z Cz. Majorkiem w języku angielskim dotyczące kształcenia nauczycieli po transformacji ustrojowej w Polsce¹⁹.

Zainteresowania badawcze Z. Ruty skupione były wokół problematyki historycznooświatowej od XV do XX w., efektem czego były liczne monografie. Z. Ruta zasłużył się również jako przewodniczący Komitetu Redakcyjnego „Rocznika Komisji Nauk Pedagogicznych” przy Oddziale PAN w Krakowie, którego zredagował osiem tomów. W latach 1996–2000 autor zajmował się głównie szkolnictwem II Rzeczypospolitej, czego dowodem są publikacje dotyczące seminariów nauczycielskich w okręgu lwowskim oraz szkolnictwa w województwie kieleckim w latach 1918–1939. Z czasów po II wojnie światowej Z. Ruta wydał rozprawę o kształceniu uniwersyteckim i pedagogicznym nauczycieli²⁰, a także przybliżył sylwetkę znakomitego historyka oświaty profesora Ignacego Zarębskiego. Autor, który ma w swoim dorobku naukowym kilka monografii dotyczących szkolnictwa w Tarnowie, również w omawianym okresie opublikował opracowanie na temat XIX-wiecznej oświaty tarnowskiej²¹, a wspólnie z J. Rysiem monografię I Liceum Ogólnokształcącego im.

¹⁶ Cz. Majorek, *Przesłanie Komisji Edukacji Narodowej dla współczesności*, [w:] *Historia: poznanie i przekaz*, pod red. B. Jakubowskiej, Rzeszów 2000, s. 379–388.

¹⁷ J. Krukowski, *Nauczyciele krakowskich szkół parafialnych w XVII wieku*, [w:] *Nauczanie w dawnych wiekach: edukacja w średniowieczu i u progu ery nowożytnej: Polska na tle Europy. Materiały konferencji zorganizowanej przez Instytut Historii WSP w Kielcach: Mąchocice-Amielówka k. Kielc 18–20 maja 1995*, pod red. W. Iwańczaka, K. Brachy, Kielce 1997, s. 71–86.

¹⁸ J. Krukowski, *Z dziejów szkolnictwa specjalnego dla dzieci niesłyszących i niedosłyszących w Krakowie*, „Świat Cisy” 2000, nr 14, s. 11–13; nr 5, s. 14–16; nr 6/7, s. 16–17; nr 8, s. 28–30.

¹⁹ J. Krukowski, Cz. Majorek, *Training for accepting democratic change: initial teacher education in post-communist Poland*, [in:] *Education and change: a selection of papers of a conference held in September 1995 of UNISA*, ed. J.H. Coetzee, T.G. Smith, Pretoria 1996, s. 308–318.

²⁰ Z. Ruta, *Kształcenie nauczycieli w uniwersytetach i wyższych szkołach pedagogicznych w Polsce w latach 1945–1965*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace z Historii Oświaty i Wychowania” 1999, z. 201, s. 63–73.

²¹ Z. Ruta, *Nurt patriotyczny i udział uczniów gimnazjum tarnowskiego w konspiracji niepodległościowej w XIX wieku*, [w:] *Oświata – tradycje i współczesność. Prace ofiarowane prof. dr hab. Stanisławowi Gawlikowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, pod red. J. Kwiatek, F.A. Marka, Opole 1999, s. 247–255.

Kazimierza Brodzińskiego w Tarnowie do 1939 roku. Osobna grupa prac wiąże się z historią Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. W 1996 roku ukazał się trzeci tom *Źródła do dziejów Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie*, który Z. Ruta opracował razem z J. Krukowskim. O jego szerokich zainteresowaniach badawczych świadczy również podjęta problematyka historii szkolnictwa prywatnego²².

W 1996 roku habilitację w zakresie nauk historycznych uzyskał W. Marmon, który przedstawił rozprawę pt. *Krakowskie środowisko historyczne w latach 1918–1939*. W kolejnym roku przejął po Z. Rucie stanowisko kierownika Katedry Historii Oświaty i Wychowania, którą to funkcję piastował aż do swojej śmierci w 2000 r. Zainteresowania badawcze W. Marmona skupiały się wokół badań regionalnych, biograficznych, historiograficznych nad dziejami polskiej oświaty w Małopolsce w XIX i w XX w. Szczególnie interesował się historią edukacji w czasach międzywojennych, czego dowodem są cztery publikacje naukowe. Warte uwagi są jego artykuły o nauczycielach historii w środowisku krakowskim²³. Wzbogacił również dorobek katedry w zakresie opracowań z historii oświaty okresu galicyjskiego, opisując rolę szkół ludowych²⁴.

Dzieje wychowania oraz szkolnictwo epoki średniowiecza i staropolskiej były tematami przewodnimi publikacji naukowych J. Rysia. Tego okresu w latach 1996–2000 dotyczyło kilka artykułów, m.in. przedstawiający charakterystykę wychowania moralnego arystokracji w czasach karolińskich²⁵ czy dotyczący średniowiecznych szkół kolegiackich oraz szkolnictwa parafialnego w Małopolsce w XIII w.²⁶ Oprócz tego J. Ryś ma na swoim koncie kilka prac współautorskich. Od 2000 r. pełni funkcję kierownika Katedry Historii Oświaty i Wychowania.

Szkolnictwem w Galicji poza Cz. Majorkiem zajmował się również A. Kliś, który w latach 1996–2000 opublikował 4 artykuły naukowe, których tematyka obejmuje zagadnienia rozwoju oświaty i myśli pedagogicznej w Galicji doby autonomicznej, od problemu dziecka wiejskiego w szkole ludowej²⁷, poprzez rolę i miejsce nauczyciela galicyjskiej szkoły ludowej w społeczności wiejskiej, aż po obraz rodziny w nauczaniu elementarnym od czasu autonomii galicyjskiej. Na uwagę szczególną

²² Z. Ruta, *Szkolnictwo prywatne: tradycje – teraźniejszość – oczekiwania*, [w:] *Człowiek i wartości. Księga pamiątkowa poświęcona 35-leciu pracy naukowej i 40-leciu pracy nauczycielskiej Profesora Jana Szmydy*, pod red. A. Komendery, R. Padoła, M. Śliwy, Kraków 1997, s. 305–317.

²³ W. Marmon, *Nauczyciel historii – uczoney. Problem transformacji na przykładzie krakowskiego środowiska historycznego w okresie międzywojennym*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace Historyczne” 1998, z. 193, s. 353–360.

²⁴ W. Marmon, *Szkoła ludowa w Galicji: ostoja polskości czy narzędzie krzewienia austriackiego serwilizmu*, [w:] *Kultura i oświata wsi*, s. 183–194.

²⁵ J. Ryś, *Wychowania moralne w rodzinie arystokratycznej w czasach karolińskich w świetle „Podręcznika” dla syna Dhuody*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace z Historii Oświaty i Wychowania” 1999, z. 201, s. 9–24.

²⁶ J. Ryś, *Stan szkolnictwa parafialnego w miastach Małopolski w XIII w.*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1996, T. 37, s. 3–19.

²⁷ A. Kliś, *Galicyjska szkoła w oczach dziecka wiejskiego*, [w:] *Problemy edukacji dziecka wiejskiego. IV Konferencja Naukowa: Problemy rozwoju i wychowania dziecka wiejskiego, Rzeszów 23–24 kwietnia 1996 r.*, pod red. M. Radochońskiego, A. Horbowskiego, Rzeszów 1996, s. 13–27.

zasługuje publikacja zawierająca wnikliwą analizę poglądów na wychowanie pedagogów galicyjskich²⁸.

Problematyką szkolnictwa zawodowego w Katedrze Historii Oświaty i Wychowania zajmował się R. Ślęczka, który opublikował opracowania dotyczące szkolnictwa zawodowego w Krakowie (wspólnie z J. Krawczykiem szkolnictwo zawodowe w *Encyklopedii Krakowa* oraz historię szkolnictwa zawodowego w Nowej Hucie²⁹). Zainteresowania badawcze R. Ślęczki koncentrują się wokół szkolnictwa zawodowego po II wojnie światowej, zmian organizacyjnych, ale również problematyki środowiska nauczycielskiego i uczniowskiego, treści i metod nauczania i wychowania. Oprócz tego autor dokonał analizy problematyki historii wychowania w pracach magisterskich studentów w Wyższej Szkole Pedagogicznej w latach 1987–1991.

Najliczniejszą grupę pracowników naukowych, mających w swoim dorobku publikacje z zakresu historii wychowania, stanowią pracownicy Instytutu Historii. W latach 1996–2000 badaniami historycznooświatowymi czynnie zajmowało się 11 pracowników naukowych krakowskiej Akademii. Publikacje te wyróżnia przede wszystkim doskonały warsztat metodologiczny badaczy, jak również drobiazgowo opracowanie danego zagadnienia.

Problematykę tajnego nauczania w czasach okupacji niemieckiej bardzo wnikliwie opracował Jacek Chrobaczyński, dokonując analizy systemu dydaktyczno-wychowawczego tajnego nauczania, jak również prezentując rolę tej formy edukacji w Krakowie i na Podkarpaciu. Jedną z jego najważniejszych publikacji o tej tematyce jest *Tajna szkoła w okupowanym Krakowie (1939–1945)*³⁰. Tajnym nauczaniem zajmował się również Czesław Nowarski, który z kolei skoncentrował się na charakterystyce tajnych studiów historycznych³¹. Z zakresu historii XX w. autor opublikował również książkę o akademickim kształceniu nauczycieli historii w Polsce³². Do głównych zainteresowań naukowych Cz. Nowarskiego należy historia oświaty i szkolnictwa po 1945 r., a także kształcenie nauczycieli w Polsce po II wojnie światowej.

Zagadnienia związane z historią wychowania to również historia kultury fizycznej i sportu, które szeroko omawia w swoich pracach Czesław Michalski³³. Wśród zainteresowań Stanisława Grzybowskiego z Katedry Historii Nowożytnej znalazły się zagadnienia związane z historią wychowania, a mianowicie działalność wychowawcza Jana Zamoyskiego³⁴ oraz jego koncepcje wychowania młodzieży szlacheckiej.

²⁸ A. Kliś, *Wychowanie domowe w poglądach galicyjskich pedagogów doby autonomicznej*, [w:] *Myśl edukacyjna w Galicji...*, s. 81–89.

²⁹ R. Ślęczka, *Początki szkolnictwa zawodowego w Nowej Hucie*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace z Historii Oświaty i Wychowania” 1999, z. 201, s. 49–62.

³⁰ J. Chrobaczyński, *Tajna szkoła w okupowanym Krakowie: (1939–1945)*, Kraków 2000.

³¹ Cz. Nowarski, *O tajnych studiach historycznych w okupowanej Polsce (1939–1945)*, [w:] *Historia: poznanie i przekaz*, pod red. B. Jakubowskiej, Rzeszów 2000, s. 279–294.

³² Cz. Nowarski, *Akademickie kształcenie nauczycieli w Polsce: 1945–1980*, Kraków 1999.

³³ Cz. Michalski, *Powstanie i działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” we Lwowie w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*, [w:] *Lwów. Miasto, społeczeństwo, kultura. Studia z dziejów Lwowa*, pod red. H. Żalińskiego, K. Karolczaka, t. 2, Kraków 1998, s. 457–462.

³⁴ S. Grzybowski, *Jan Zamoyski jako wychowawca młodzieży szlacheckiej*, [w:] *W kręgu akademickiego Zamościa. Materiały z międzynarodowej konferencji na temat Akademii Za-*

Do historii czasów autonomii galicyjskiej powracał w swoich publikacjach Henryk Żaliński, który dokonał wnikliwej analizy treści patriotyczno-historycznych w kalendarzach dla ludu³⁵. Analizy podręczników do nauczania historii pod kątem omawianych zagadnień politycznych, gospodarczych i kulturalnych w XIX i XX w. poczynił Jerzy Zawistowski³⁶.

Kilku historyków publikowało z artykuły związane z historią szkolnictwa, oświaty i kultury konkretnego miasta lub regionu Polski (Józef Hampel, Anna Paciorek, Marian Fortuna).

Z europejską historią wychowania związane są publikacje Barbary Obtulowicz, która zajmowała się problematyką wychowania domowego kobiet w Hiszpanii od końca XVIII i w pierwszej połowie XIX w. W kolejnej publikacji dokonała charakterystyki wychowawczej roli matki w Hiszpanii w czasach tworzenia się społeczeństwa liberalnego³⁷. Z okresu XVI i XVII w. ma również na swoim koncie opracowania dotyczące wychowawczej roli guwernerów w Polsce³⁸. Rolą kobiety w historii zajmowała się również Bożena Popiołek, która dokonała charakterystyki pozycji kobiety w czasach saskich na podstawie listów z epoki³⁹. Główne zainteresowania badawcze autorki koncentrują się wokół kultury i obyczajów epoki staropolskiej, a szczególnie historii kobiet.

Publikacje pracowników Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej z zakresu historii wychowania

Prace naukowe bibliotekoznawców, zaliczone do publikacji związanych z historią wychowania, to opracowania specyficzne, zazwyczaj dotyczą one tylko pośrednio historii wychowania, historii edukacji, choć i zdarzają się takie, których sam tytuł wskazuje na bezpośredni związek z badaniami historycznooświatowymi. W omawianym okresie w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej było aż 9 pracowników naukowych, których prace wybrano dla potrzeb tego opracowania. Najczęściej poruszaną problematyką jest historia bibliotekoznawstwa

mojska na tle praktyki edukacyjnej w Europie Środkowo-Wschodniej (koniec XVI – koniec XVIII wieku), Lublin–Zamość, 11–13 maja 1995, pod red. H. Gmiterka, Lublin 1996, s. 83–93.

³⁵ H. Żaliński, *Treści patriotyczno-historyczne w galicyjskich kalendarzach dla ludu w okresie autonomicznym*, [w:] *Kultura i oświata...*, s. 267–279.

³⁶ J. Zawistowski, *Problematyka polityczna, gospodarcza i kulturalna w edukacji historycznej XIX i XX wieku ze szczególnym uwzględnieniem podręczników historii dla klas VII i VIII*, [w:] *Przeszłość w szkole przyszłości. Materiały ogólnopolskiej konferencji naukowej „Podręczniki historii dla szkoły XXI wieku”*, Częstochowa 2–22 V 1997, pod red. J. Walczaka, A. Zieleckiego, Częstochowa 1997, s. 163–166.

³⁷ B. Obtulowicz, *Status kobiety hiszpańskiej w okresie tworzenia się społeczeństwa liberalnego (rola wychowawcze matki)*, [w:] *Partnerka, matka, opiekunka. Status kobiety w dziejach nowożytnych od XVI do XX wieku*, pod red. K. Jakubiaka, Bydgoszcz 2000, s. 157–167.

³⁸ B. Obtulowicz, *Guwernerzy XVI–XVII wieku w praktyce wychowawczej, literaturze pedagogicznej i obyczajowej*, [w:] *Wokół Wacława Potockiego. Studia i szkice staropolskie w 300 rocznicę śmierci poety*, pod red. J. Malickiego i D. Rotta, Katowice 1997, s. 22–62.

³⁹ B. Popiołek, *Na marginesie ważnych spraw. Listy kobiet epoki saskiej*, [w:] *Rola i miejsce kobiety w edukacji i kulturze polskiej*, pod red. W. Jamrożka, D. Żołądź-Strzelczyk, t. 1, Poznań 1998, s. 89–101.

i czasopiśmiennictwa oraz prasoznawstwo (publikacje Adama Bańdo, Ryszarda Ergetowskiego, Marka Glogiera, Jerzego Jarowieckiego, Iwony Pietrzekiewicz, Józefa Szockiego, Grażyny Wrony). Bogatą bibliografię z historii wychowania ma I. Pietrzekiewicz, która oprócz dziejów bibliotek kanoników regularnych laterańskich w Krakowie i na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego, analizuje również działalność naukową tego zakonu w XV i XVI w.⁴⁰ Na uwagę zasługują również dwie publikacje autorki, pierwsza dotycząca wychowania kobiet w XIX w.⁴¹, a druga, szczególnie wartościowa dla historii wychowania, analizuje publikacje Bronisława Ferdynanda Trentowskiego na łamach czasopism wielkopolskich⁴². Równie interesujące są dokonania naukowe Waławy Szelińskiej, która wiele uwagi poświęciła działalności Izajasza Bonera, augustianina, profesora Uniwersytetu Krakowskiego⁴³, a także opisała dokonania Ślęzaków na Uniwersytecie Krakowskim w XV i XVI w. Ostatnią autorką, której publikacje korespondują z historią wychowania, jest Henryka Kramarz, która scharakteryzowała działalność zakładów opiekuńczo-wychowawczych dla dzieci i młodzieży we Lwowie⁴⁴.

Badania historyczno-oświatowe pedagogów

Wśród pedagogów największy dorobek naukowy w zakresie historii wychowania w latach 1996–2000 miała Irena Adamek z Katedry Pedagogiki Przeszkolnej i Wczesnoszkolnej (obecnie Instytut Pedagogiki Przeszkolnej i Wczesnoszkolnej). Jej publikacje są efektem badań źródłowych nad przemianami edukacji na przełomie XIX i XX w. i korespondują z dydaktyką wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego. Poza problematyką przygotowania dzieci do szkoły na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX i w początkach XX w.⁴⁵, autorka zajmowała się rolą środowiska rodzinnego dla edukacji przedszkolnej, a także teorią i praktyką

⁴⁰ I. Pietrzekiewicz, *Zarys dziejów biblioteki księży kanoników regularnych laterańskich w Krakowie*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace Bibliotekoznawcze” 1998, z. 194, s. 19–26.

⁴¹ I. Pietrzekiewicz, *Dziwiętnastowieczne kalendarze dla dam, pań i gospodyń w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, Biblioteki Czartoryskich i Biblioteki Polskiej Akademii Nauk*, [w:] *Literatura, prasa, biblioteka*, pod red. J. Szockiego, K. Woźniakowskiego, Kraków 1997, s. 297–305.

⁴² I. Pietrzekiewicz, *Publikacje Bronisława Ferdynanda Trentowskiego i ich krytyka na łamach czasopism wielkopolskich w latach 1840–1845*, „Roczniki Biblioteczne” 1996, z. 1–2, s. 51–60.

⁴³ W. Szelińska, *Izajasz Boner i krakowskie środowisko uniwersyteckie jego czasów*, [w:] *Felix saeculum Cracoviae – krakowscy święci XV wieku. Materiały sesji naukowej*, pod red. K. Panusia, K. Prokopa, Kraków 1998, s. 89–106; eadem, *Izajasz Boner z Krakowa (ok. 1400–1471) augustianin, zwany błogostawionym, cz. 1: Profesor Uniwersytetu Krakowskiego; cz. 2: Droga do świętości*, „Analecta Cracoviensia” 1997, s. 697–623, 1998/1999, s. 571–589; eadem, *Izajasz Boner zwany błogostawionym augustianinem z krakowskiego Kazimierza: 1400–1471*, Kraków 1997.

⁴⁴ H. Kramarz, *Zakłady opiekuńczo-wychowawcze dla dzieci i młodzieży we Lwowie na przełomie XIX i XX wieku*, [w:] *Od strony Kresów*, cz. 2, pod red. H. Bursztyńskiej, Kraków 2000, s. 115–122.

⁴⁵ I. Adamek, *Przygotowanie dzieci do szkoły w warunkach rozwijającego się wychowania przedszkolnego na ziemiach polskich (druga połowa XIX wieku – 1918)*, Kraków 1999.

rozwoju polskich przedszkoli⁴⁶. Publikacje I. Adamek ściśle związane są z historią wychowania i właściwie jest ona jedynym pedagogiem w Akademii Pedagogicznej, który aż tyle miejsca w swojej pracy naukowej poświęca własnej dyscyplinie, równocześnie umiejętnie korzystając z warsztatu badań historycznooświatowych. Efekty pracy badawczej I. Adamek doskonale łączą pedagogikę z historią wychowania. Kolejne miejsce wśród pedagogów zajął Czesław Banach z Instytutu Nauk o Wychowaniu. Autor w omawianym okresie wydał 3 krótkie opracowania opisujące sylwetki znanych profesorów: Zygmunta Mysłakowskiego, Bronisława Ratusia oraz Stefana Wołoszyna. Oprócz tego dokonał analizy działalności naukowej Komitetu Prognoz *Polska w XXI wieku*⁴⁷. Pozostali autorzy z grona pedagogów (Maria Chymuk, Krystyna Gąsiorek, Józef Kuźma, Elżbieta Minczakiewicz, Bożena Muchacka) podejmują próby przedstawienia sylwetek i poglądów znanych lub mniej znanych pedagogów (10 publikacji), najczęściej Janusza Korczaka, poza tym analizują koncepcje wychowawcze, szczególnie nurt Nowego Wychowania (Sławomir Mazur⁴⁸). Wśród pedagogów publikujących z tego zakresu trzech autorów pracowało w Instytucie Nauk o Wychowaniu oraz tyle samo w Katedrze Pedagogiki Przedszkolnej i Wczesnoszkolnej, jeden w Katedrze Pedagogiki Specjalnej, nie dowodzi to jednak, że autorzy ci tworzą zespół badawczy zajmujący się problematyką pedagogiczną w powiązaniu z historią wychowania.

Zaklasyfikowanie niektórych pracowników naukowych do konkretnej dziedziny nauki nastręcza czasami trudności, czego doskonałym przykładem jest chociażby Czesław Majorek, z zawodu historyk i pedagog, zajmujący się również dydaktyką historii. Dokonania naukowe Cz. Majora dla potrzeb tego opracowania zaliczyć należy do dorobku historyków wychowania, z uwagi na pozycję, jaką zajmował on w swojej macierzystej Katedrze Historii Oświaty i Wychowania, ale również historyka edukacji na arenie międzynarodowej.

Omawiane publikacje z zakresu historii wychowania w latach 1996–2000 charakteryzują się nieco odmienną problematyką w porównaniu do wcześniejszych opracowań. W Polsce był to okres starań o wejście do Unii Europejskiej, czego rezultatem było rozpoczęcie negocjacji akcesyjnych 31 marca 1998 r. Pojawiają się zatem opracowania, które zaczynają wykraczać poza tradycyjnie pojęte ramy historii oświaty i wychowania. Prekursorem nowej subdyscypliny pedagogicznej, wywodzącej się niejako z historii wychowania, korzystającej z metodologii badań historycznych, był Cz. Majorek, który w 2001 r. poprowadził pierwsze seminarium magisterskie z zakresu edukacji europejskiej na kierunku pedagogika społeczno-opiekuńcza. W tym samym roku Katedra Historii Oświaty i Wychowania podjęła starania o wprowadzenie edukacji europejskiej do kanonu przedmiotów obowiązkowych na kierunku pedagogika ze wszystkimi specjalnościami.

⁴⁶ I. Adamek, *Teoria i praktyka przygotowania dzieci do szkoły w warunkach rozwoju polskiego przedszkola: (druga połowa XIX wieku – 1918)*, Kraków 2000.

⁴⁷ C. Banach, *30 lat pracy Komitetu Prognoz „Polska w XXI wieku” przy Prezydium PAN, „Biuletyn Informacyjny Centralnego Ośrodka Metodycznego Studiów Nauczycielskich WSP Kraków”* 2000, nr 17, s. 94–96.

⁴⁸ S. Majewski, S. Mazur, *Idee „Nowego Wychowania” na łamach „Pracy Szkolnej” w okresie międzywojennym*, [w:] *Pedagogika Nowego Wychowania...*, s. 259–264.

History of education in the publications by researchers of the Pedagogical Academy of Cracow in years 1996–2000

Abstract

The present article describes the scientific achievements of the researchers of the Pedagogical Academy of Cracow in the field of broadly understood history of education. The analysed works were published in years 1996–2000. It must be noted that the issues in history of education, schools and upbringing enjoyed – as they also had earlier – great popularity, not only strictly among the historians of education, or historians of other specializations, but also among the researchers in the fields of pedagogy, library science, Polish language, philosophy or sociology. Still the majority of publications were written by historians of education, the academic employees of the Chair of History of Education. In sum, in recent years, among all the employees of the Pedagogical Academy, 44 persons published articles, essays, and other papers concerning history of education, which proves that the topic was popular and willingly examined. It is worth mentioning that in the discussed years the research methodology changed slightly, and that more and more often history of education was connected with other disciplines, such as pedagogy, special pedagogy, comparative pedagogy, or European education.

Particular paragraphs of the article focus on the achievements of scientists from all chairs and institutes in which publications on history of education were written, including their thematic scope.